

Prostor s predstavitvijo srednjeveškega viteškega življenja, v ospredju steber s prikazanim razvojem meča.

Foto: Tomaž Lauko, Ljubljana, 14. 12. 2012 (arhiv NMS)

Rekonstrukcija bitke landsknehtov.

Foto: Tomaž Lauko, Ljubljana, 14. 12. 2012 (arhiv NMS)

VITEZ, DAMA IN ZMAJ – DEDIŠČINA SREDNJEVEŠKIH BOJEVNIKOV

Narodni muzej Slovenije, 13. december 2012–25. oktober 2013

Osrednja priložnostna razstava Narodnega muzeja Slovenije (NMS) je letos posvečena dediščini viteštva v najširšem pomenu. Začetek pojava družbene skupine vitezov – ti spadajo med bojevnike – sega v 11. stoletje, konča pa se z odmevi viteštva, ki so preživeli do današnjih dni. Mednje sodijo tako filmske uspešnice, igrače in turistične prireditve.

Avtorja razstave sta zgodovinarja Tomaž Nabergoj in Tomaž Lazar, strokovnjaka za srednjeveško vojaško dediščino, ta pa je tesno povezana z viteštvom. Za »maskoto« razstave sta izbrala gotski kip sv. Jurija, simbol idealnega krščanskega viteza, ki je po legendi rešil kraljično pred hudobnim zmajem. V srednjeveškem umetnostnozgodovinskem gradivu ga največkrat srečamo upodobljenega kot viteza v oklepu, ki se spopada z zmajem. Na to zgodbo se nanaša tudi naslov razstave Vitez, dama in zmaj.

Razstava v muzejskih prostorih na Metelkovi – ta postaja pravo muzejsko vozlišče – je razdeljena na več vsebinskih sklopov. Do razstavnih prostorov nas vodi hodnik, spremenjen v linijo slavolokov. Vsak predstavlja eno med viteškimi vrlinami: vero, upanje, usmiljenje ... Vsaka vrлина je na zadnji strani slavoloka ponazorjena s črno-belimi izseki fotografij, na katerih prepoznamo iste vrline, kot jih razume današnji svet. Vera je tako ponazorjena s kolažem fotografij dalajlame, množice romarjev in denarjem, pri slavoloku moči srečamo boksarja Dejana Zaveca, pri usmiljenju misijonarja Pedra Opeko. Ob posameznih slavolokih je že predstavljena obvezna bojna oprema viteza, od meča do verižne srajce in ostrog.

Razstava je postavljena v dveh večjih prostorih, v prvem spoznamo pojem viteza in njegovo življenjsko pot ter grad kot njegovo prebivališče. Drugi del razstave nas postavlja v novi vek, kjer vloga viteza – bojevnika počasi blede, postaja vse manj vojščak in postopoma vse bolj simbol junaške preteklosti.

Prvi del razstave, ki je posvečen srednjeveški vlogi viteza, se začne s temeljno definicijo viteza in njegove vloge v srednjeveški družbi. Nato spoznavamo vitezovo življenje od rosnih učnih let do njegove smrti, ki jo predstavlja replika izvrstnega kamnitega nagrobnika Ivana Kacijanarja. Naj med replikami v tem delu izpostavim še viteza na konju v naravni velikosti, ob katerem spoznamo vitezu primerne lastnosti konja. Zanimiva je vitrina v podobi stebra, v kateri je v časovni spirali predstavljen razvoj mečev od prazgodovine do meča Darth Vaderja iz Vojne zvezd. Predstavljeni so tudi vloga žensk v srednjeveški družbi, križarske vojne in tudi dve bolj prepoznavni osebnosti srednjega veka na naših tleh – vitez Erazem Predjamski in zadnji celjski grof Ulrik II. Sosednji manjši prostor je posvečen gradu kot prebivališču viteza, življenje na gradu pa prikazuje izbrana stanovanjska oprema. Na tovrstnih razstavah redko srečamo arhivsko listinsko gradivo, saj predstavitev zaradi njegove občutljivosti zahteva še večjo skrbnost. Muzejski predmeti, ki spremljajo predstavljene teme, so tisti, ki nas neposredno približajo preteklosti in nas z njo povežejo. Na razstavi prevladujejo predmeti, hranjeni v NMS, kar nekaj razstavljenih muzealij pa je tudi iz drugih slovenskih in tujih zbirk, med njimi so tudi najdbe novjših arheoloških izkopavanj, ki jih širša javnost še ne pozna.

Drugi krak slavolokov nas vodi v novi prostor, kjer se srečamo z vitezom iz novega veka, izredno turbulentnega obdobja, ko naše dežele oblegajo Turki, grozijo kmečki upori in tudi vojne. Med osrednjimi prizori je rekonstrukcija bitke landsknehtov, poklicnih vojakov nižjega rodu, ki v rokah vihtijo sulice, helebarde, meče ... Nadalje se razstava posveča »viteškim vrlinam v času brez vitezov«, od novoustanovljenih viteških redov, npr. Suverenega malteškega viteškega reda. 18. in 19. stoletje z novimi idejami in razvojem znanosti pripelje do vnovičnega, marsikdaj

* Maja Župančič, prof. umet. zgod. in geografije, odgovorna urednica občinskega glasila Mostiščar. 1292 Ig, Kalinova 23, E-naslov: majazupancic@gmail.com

»Neevropski vitez« – oklep japonskega samuraja.
Foto: Tomaž Lauko, Ljubljana, 14. 12. 2012 (arhiv NMS)

Vitez, dama in smrt.
Foto: Tomaž Lauko, Ljubljana, 14. 12. 2012 (arhiv NMS)

idealiziranega in povečevanega pogleda na srednji vek. Izročilo viteštva se je ohranilo tudi v ljudskih navadah, npr. štehanju, ki je sorodno starodavni konjeniški igri kvintani, viteški motivi so na panjskih končnicah pa v ljudskih pesmih in pripovedkah. Zадnje odmeve viteštva (v vojaškem smislu) najdemo še v nekdanji JLA, v kateri je bila še po drugi svetovni vojni aktivna enota konjenice.

Zadnji manjši razstaveni prostor omenjenega sklopa je prostor sedanjosti – gradovi iz lego kock, filmski plakati z uspešnicama Kralj Artur in Gospodar prstanov, namizne družabne igre, nepregledna množica literarnih del, od stripov do romanov, ki dobesedno visijo nad nami. Srednji vek je priljubljen tudi pri organizatorjih turističnih prireditev, zlasti tistih, ki potekajo v bližini gradov in jih poživi t. i. srednjeveški dan, na katerem so med najbolj atraktivnimi nastopajočimi prav vitezi. Del razstave na kratko predstavlja še svetovne viteštvu sorodne pojave, med njimi samuraje, kozake, Masaje ... Ob izhodu nam avtorji razstave ponujajo odgovor na vprašanje, kdo so vitezi danes. »Vitez ni železna lupina. Vitez je veliko srce. Vitezi bi lahko bili vsi.« Če se pomudimo še pri tehnični in oblikovni postavitvi razstave, naj pohvalimo panoje z vsebinsko dovolj strnjene in ne preobsežnimi napisi (ti so dvojezični, slovenski in angleški). Premišljena je tudi tipografija, ki spominja na srednjeveške pisave. Po prostoru se razlega srednjeveška glasba, ki naj bi nas popeljala v

takratni čas, vendar pa zbranost moti neprekinjeno predvajanje zvočnega filma v istem prostoru. Razstava želi biti interaktivna, zato k sodelovanju vabi tako otroke – ti se lahko oblečejo v viteza, sestavijo *puzzle*, seveda ne manjka niti računalniška igrica – kot odrasle obiskovalce. Dodatne vsebine si lahko poiščejo na zaslonih, posamezne teme spremljajo posneta literarna besedila, vendar med našim obiskom več slušalk, preko katerih jih lahko poslušamo, ni delovalo.

Omeniti velja bogat spremljajoči program v času razstave – mesečna strokovna predavanja, programi in delavnice za otroke in mladino, vsak drugi konec tedna pa program Živa zgodovina, na katerem obiskovalcem predstavljajo srednjeveški vsakdanjik, glasbo in ples, borilne veščine ... V sodelovanju s Kinoteko so pripravili tudi retrospektivo viteškega filma. Ob razstavi je izšla tudi istoimenska knjiga razprav o viteštvu (literatura, arheologija, tehnika, zgodovina, umetnost ...), napovedujejo tudi izid razstavnega kataloga.

Del srednjeveške zgodovine, povezan s plemstvom in z gradovi, je bil po drugi svetovni vojni postavljen v ozadje, zadnja desetletja pa pridobiva na bogastvu novih raziskav vseh strok. Raziskavam je skupen interdisciplinarni pristop, v katerem strokovnjaki različnih strok vedno bolj celostni podobi dodajajo vsak svoj košček mozaika.